

III. TÜRKİYE EKONOMİSİ

*Değişik sektörlerde durum,
Nereden nereye gelindi,
Gelişme yönü nedir?*

III. 1. Tarım

III. 1. 1. Tarım'ın Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri

2000 yılında yapılan Genel Nüfus Sayımı kesin sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun % 35,1'ini oluşturan 23 milyon 797.653 kişi köylerde (il ve ilçe merkezleri dışında) yaşıyordu. Köylerde yaşayan insanların oranı sürekli gerilemesine ve köylerde nüfus artış hızı, şehirlerdeki nüfus artış hızının çok gerisinde kalmasına rağmen, bu yine de oldukça büyük bir orandı.

ADKNS sonuçlarına göre ise 31 Aralık 2007'de Türkiye'de yaşayan 70.586.256 kişilik nüfusun 20.838.397 kişisi köylerde yaşıyordu. Köyde yaşayan nüfus 2007 sonunda nüfusun % 29,50'si idi. Bu, 7 yıl içinde köy nüfusunda % 5'lik bir gerileme anlamına gelir.

İstihdam, yani verili anda bir işte çalışma durumuna gelince, durum 2008 Ocak ayında ADNKS sonuçlarına dayalı olarak yayınlanan Hane Halkı İşgücü anketlerine göre şöyleydi:

Çalışabilir nüfusun ancak 20.112.000'i istihdam edilmiş durumda idi. Yani toplam istihdam oranı % 41,9 idi.

İstihdam edilenlerin 4.676.000'i tarımsal faaliyetler içinde bulunuyordu. Bu durumda çalışanların % 23,24'ü tarımda çalışıyordu. Yani 2008 Ocak ayında hala Türkiye'de istihdamda

olan her dört kişiden biri tarımda çalışmakta idi. Burada da yine tarımda faaliyet gösterenlerin sayısı ve oranında sürekli bir gerileme olmasına rağmen, istihdam açısından tarımın Türkiye ekonomisinde hala çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Tarım sektöründe istihdam edilenlerin tüm istihdam içindeki payı örneğin 25'ler AB içinde 2003 yılında toplam % 5,2 idi. 15'lere göre ekonomik açıdan oldukça geri olan yeni 10 üye ülkenin tarımdaki istihdamın tüm istihdam içindeki oranı % 12,4 idi. Bu ülkeler içinde tarım istihdamı en yüksek ülke olan Polonya'daki oran % 18,4 idi. ABD'de bu oran % 2,4 idi. (Bkz. II. Bölümün Ekleri, Ek 24, İstihdamın Sektörel Dağılımı Konusunda AB/ Türkiye Karşılaştırması, sf. 352)

4.676.000 kişinin, ya da kabaca çalışan her dört kişiden birinin Türkiye'nin Brüt Ulusal Ürünü'ne katkısı ise çalışanların oranıyla karşılaştırılamayacak kadar düşüktür. 2007'in ilk dokuz aylık dönemini içeren son TÜİK verilerine göre tarım sektörünün (tarım, avcılık ve ormancılık+balıkçılık) 1998 temel fiyatlarına göre Sabit Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasiyla (Brüt İç Ürün/ BİÜ/ BIP) içindeki payı % 9,1'di. (*1) (Tarım-Ek 1, Sabit Fiyatlarla Sektörlerin GSYH İçindeki Payı, sf. 374). Bu pay 1998'deki 12,4'lük paydan gerilemişti. Eğilim daha da gerileme yönünde idi. Bu, aslında tarım alanında emeğin üretkenliğinin oldukça düşük olduğuna işaret etmektedir. Gerek çalışanların sayısı, gerekse işlenen arazi açısından Türkiye oldukça büyük rakamlara sahiptir. Bu sektörün Brüt İç Ürüne katkısına bakıldığında fakat bu katkının çalışanların sayı büyüklüğü ve işlenen alan büyüklüğü ile karşılaştırıldığında çok gerilerde olduğu görülür.

Bunun bir çok nedeni vardır. Bunları aşağıda tarımın durumu ile ilgili verileri ele aldığımızda göreceğiz.

III. 1. 2. Dış Ticarete Tarımın Yeri

Tarım ürünleri ihracatı 1980'li yıllara kadar esas payı alıyordu. 1980'de işlenmemiş tarım ürünlerinin genel ihracattaki payı % 56 idi. Bu pay 1980'den itibaren sürekli ve düzenli bir düşüş gösterdi. 2004 yılına gelindiğinde işlenmemiş tarım ürünlerinin genel ihracattaki payı % 4'lere kadar düşmüştü. (Tarım Ek 2, Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat, sf. 380) İşlenmemiş tarım ürünleri ithalatının tüm ithalattaki payı ise her zaman % 8'in altında bir seyir izlemiştir. 2002'de bu oran % 5'in biraz üzerinde idi. Yani işlenmemiş tarım ürünleri bağlamında Türkiye net ihracatçı olmaktan çıkmış, net ithalatçı konumuna girmişti.

Türkiye'de tarım ürünlerinin ihracatı bağlamında fakat Türkiye'deki tarımdaki gelişmelere bağlı olarak ihraç edilen ürünlerin yapısında da bir değişme olmuş, işlenmiş tarım ürünleri ihracatı, işlenmemiş tarım ürünleri ihracatını geçmiştir. Türkiye'nin 2001 yılında en çok ihraç ettiği 12 kalem tarımsal ürün yaprak tütün, fındık, kuru baklagiller, bisküvi, pasta, kek vb, üzüm, şekerlemeler, sert ve kabuklu meyve ürünleri, buğday unu, turuncgiller, konserve ve domates, margarin ve kurutulmuş meyveler idi. Bu 12 kalem ihraç edilen tarım ürününün toplam değeri 2,5 milyar Dolar tutuyordu ve bu değer tüm tarım ihracatından elde edilen değer % 55,03'ünü oluşturuyordu. 2003 yılında her biri 100 milyon Dolar üzerinde ihraç tutarına sahip 13 tarım ürünü sırasıyla kuru baklagiller dışında kabuklu meyveler, turuncgiller, üzüm-ler; meyve ve diğer bitki parçaları konserveleri, kuru baklagiller; ekmek, parsa, kek bisküvi vb.; zeytinyağı ve fraksiyonları; kuru meyveler; çikolata ve kakao içeren gıda maddeleri; kakao içermeyen şeker; domatesler; buğday unu; sebze, meyve, sert kabuklu meyve ve diğer bitki parçala-

rı idi. En fazla ihraç edilen bu 13 tarım ürünü bütün tarım ihracatının % 60'ına yakın kısmını oluşturuyordu. (Tarım Ek 3, En Fazla İhraç Edilen Tarım Ürünleri, sf. 382) Tarım ürünleri ihracatı ve ithalatı, işlenmiş ve işlenmemiş tarım ürünleri birlikte ele alındığında, Türkiye az farkla da olsa net ihracatçı durumunda idi, yani ihraç ettiği ürünlerin toplam değeri, aynı alanda ithal edilenlerden fazla idi. Türkiye'nin genel ihracat/ithalat dengesinin sürekli açık verdiği, ihracatın ithalatı karşılama oranının ortalama % 60 civarında olduğu bilindiğinde, tarım dengesinin tutturulmuş olduğu tek alan konumunda idi. Burada da küçük artı işlenmiş tarım ürünleri ihracatı sayesinde sağlanıyordu. Bu başarı gibi görünse de gerçekte bu alanda istihdam edilenlerin çalışanların dörtte biri olduğu bilindiğinde ve bütün ihracat ve ithalat değerinin tüm dış ticaret içinde küçük bir oran oluşturduğu bilindiğinde, gerçekte tarımdaki hala var olan göreceli geriliğin üzerini örtemez.

III. 1. 3. Tarım Arazisi Büyüklüğü ve Toprak Mülkiyeti İlişkileri

Bu bağlamda dayandığım en son ve en geniş istatistikler TÜİK'in 28 Mayıs-30 Eylül 2001 tarihleri arasında yaptığı VII. "Genel Tarım Sayımı" (*2) sonuçlarıdır. Buna göre, tüm köyler ve nüfusu 25.000'den az olan (*3) il ve ilçe merkezlerinde toplam hane halkı sayısı 6.189.351, toplam arazi ise 668.781.782 dekarıdır. (Bugün ülkemizde arazi ölçümünde çokça dönüm kavramı kullanılmaktadır. Bir dekar, 1000m² bir dönüme eşittir. Yani burada dekar geçen her yerde dekar yerine dönüm de kullanabilirsiniz.)

A) Arazi kullanımı

668.781.782 dekar arazinin kullanım amaçlarına göre oran olarak dağılımı şöyleydi:

- % 27,63'ü koruluk ve orman arazisi (fundalık ve makilik dahil);
- % 22,78'i tarla arazisi;
- % 21,86'sı daimi çayır ve otlak (mera) arazisi;
- % 14,47'si tarıma elverişsiz arazi (taşlık, bataklık, çorak arazi, yerleşim arazisi, mezarlık, harman yeri vb. dahil);
- % 5,60'ı nadas arazisi;
- % 3,87'si meyve ve diğer uzun ömürlü bitkiler için ayrılan arazi (kavaklık-söğütlük dahil);
- % 2,91'i tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi;
- % 0,88'i sebze ve çiçek bahçeleri arazisi (örtü altı dahil). (Tarım Ek 4, Arazinin Kullanım Amaçlarına Göre Dağılımı, sf. 384)

1990-2001 yılları arasında toplam arazinin yüzde birinden azında, % 0,9'unda kullanım açısından değişiklik meydana gelmiştir.

Değişikliğe uğrayan arazinin % 64'ü tarım arazisinden, % 7'si koruluk ve orman arazisinden oluşmaktadır. Burada değişiklik esasta yapılaşma alanı ve turizm alanına dönüşme biçimindedir. (Tarım Ek 5, 1991-2001 Yılları Arasında Arazi Kullanımında Meydana Gelen Değişiklikler, bkz.: <http://sey.ydicagri.org>)

B) Tarımsal faaliyette bulunan hane halkı ve işlenen arazi